

Валерій ХАЛІН

О. ОЛЬЖИЧ – ПОЕТ ПОДВИГУ Й САМОПОЖЕРТВИ

У статті розглянуто проблему подвигу, самопожертви, морально-етичних цінностей у поезії О. Ольжича; з'ясовано, як художні образи аналізованих творів можуть підносити рівень духовних інтересів, сприяти формуванню патріотичних, моральних та етичних переконань у сучасному суспільстві.

Ключові слова: поезія, духовність, самопожертва, художній образ.

Наразі з утіхою можна констатувати, що вже досить багато сказано й написано про одного з найвидатніших представників українства – О. Ольжича – як про поета, науковця, політичного діяча, людину. Він не тільки залишив глибокий слід в історії України, але й сьогодні продовжує бути нашим духовним сучасником, а тому актуальним аспектом літературознавчих студій залишається різнобічне дослідження його поетичної й епістолярної спадщини.

Художня література є духовною скарбницею людства, у якій містяться найцінніші здобутки естетики й моральності. Саме вона здатна чинити спротив тотальній вульгаризації й знекультурненню, які, однак, поступово набувають загрозливих масштабів, стаючи передвісниками насування гуманітарної кризи в суспільстві. З цього погляду творчість Олега Ольжича відіграє важливу роль як системою порушених у ній духовних та морально-етичних проблем, які відображають трагічні сторінки нашого минулого, так і художньо-естетичною майстерністю автора, котрий зумів створити такі образи й у такий спосіб відтворити внутрішні переживання часів, що залишили суворий відбиток і в біографії багатьох людей, і в історії країни загалом, аби залишатися цікавим та сучасним для читача нового покоління, надто ж нинішнього, обпаленого черговою хвилею боротьби за незалежність України.

Самопожертва – це одна з вічних загальнолюдських чеснот, це жертвування собою, своїми особистими інтересами заради блага інших. Її можна тлумачити як крайній вияв альтруїзму. Усвідомлена самопожертва – своєрідне самозречення – у сучасному техногенному світі, де зміни в житті відбуваються неймовірно швидко, де превалюють егоїзм і жадоба наживи, де моральні якості все частіше відходять на другий план, це явище можна спостерігати вкрай рідко. Тому особливу цінність мають ті зразки художньої літератури, які демонструють наріжні риси людської духовності, надто ж у випадках, коли прикладом для наслідування є сам автор. Саме такий симбіоз слова і чину є ефективним засобом формування духовного світу, громадянської позиції особистості засобами літератури.

Мета статті – дослідити, як висвітлено проблему самопожертви, морально-етичних цінностей у поетичних творах Олега Ольжича; з'ясувати, як художні образи поезії можуть підносити рівень духовних інтересів читачів, сприяти формуванню їхніх патріотичних, моральних та етичних переконань.

Як зауважують сучасники О. Ольжича, спочатку він розглядав свою поезію як щось камерне, інтимне, писане для неширокого кола близьких, і не замислювався про її оприлюднення. Однак друзі наполягали на видрукові.

Михайло Мухина 1934 року пише до Ольжича: «... я все підношу свій голос за видання Вашої збірки. Ваші речі можуть і мусять мати величезне виховуюче значення для наших підростаючих поетів... Ви взагалі поет, «народжений напередодні» рр. 1914–1921, і як такий, Ви високовзірцевий для цілої генерації. Залишіть капризувати і погляньте мужньо і одвертими очима на Ваш дотеперішній доробок. А зрештою, прошу мати на увазі не Ваше реноме чи славу, а життєву потребу стількох молодших, для котрих Ви мусите й можете бути самотнім метром, а Вас тим часом на арені й бракує»¹. Завдячуючи таким спонуканням, за життя поета побачили світ збірки «Рінь» (1935), «Вежі» (1940), а далі, уже посмертно, вийшли «Підзамча» (1946), «Цитаделя духа» (1991) та інші перевидання.

Кожен, хто бере до рук вірші О. Ольжича, відзначає, що ця поезія вимагає від читача висоти духу, належного рівня освіченості й відповідного налаштування: вона глибоко інтелектуальна, символічна, переплетена античними образами й історичними ремінісценціями².

Водночас на рівні формального вираження поет-інтелектуал прагне бути аскетом. Для нього вагомими є «Слова, що прості і суворі, (А інші – негідні слова)» [ВТ, с. 61]. З огляду на це зауважимо, що важливою особливістю літератури як мистецтва слова є і сам характер використання засобів, з яких створюється образ у кожному з видів мистецтва. Художні образи в музиці формуються самим характером, послідовністю звучання та силою звуку. Скульптор вирізає свої образи з каменю чи з дерева, виліплює з глини, а художник створює їх за допомогою фарби чи олівця. І в кожному разі сам камінь, дерево чи глина, фарба або тон олівця стають матеріалом образу. А художній образ у літературі створюється не самим звучанням слова, коли воно вимовляється, не його виглядом, коли воно написано або надруковане, а його змістом і тим збагаченим смислом, якого воно набирає в літературному творі. Це значить, що формою, будівельним матеріалом у літературі виступає не просто слово, а зміст слова і мовлення. Тому осягнення літературного образу потребує не безпосереднього чуттєвого сприймання слова (зорового, як при розгляданні картини, чи слухового, як при зустрічі з музикою), а сприймання інтелектуального. У зв'язку з цим можна сказати, що ті спроби, які мали й нерідко мають місце в літературі й тепер, коли дехто з авторів розташовує слова твору у вигляді квітки, очей, брів і губ, не враховують особливостей літератури як мистецтва слова і фактично не здатні збагатити твір. О. Ольжич пише:

Ось сходить, виростає, розцвіта

Благословеніє не форми, суті.

Одвага. Непохитність. Чистота.

Милуйтеся! Беріть! І будьте, будьте!.. [ВТ, с. 51].

Потрібно наголосити, що характерною особливістю художнього твору є його винятково глибока смислова наповненість, збагаченість слова в контексті цілого. Тому поет «був запереченням формалістики і гри римів та ритмів. Виходячи з функціональної ролі поезії, яка... як ціла культура мала своє величезне виховне, а в не останній мірі – й політичне завдання, поезія мала промовляти не так формальною досконалістю, як силою думки й переконливістю поетичного образу. Тому, як ціле життя Ольжича під ідейно-політичним оглядом було суцільне і суворе, так і його строфа була «бриласта», повна змісту, ідеалізму

¹ Цит. за: Роман Онишкевич. Олег Ольжич. Поет, який мав стратити Бандеру. [Електронний ресурс] / Роман Онишкевич. – Режим доступу: forpost.lviv.ua/.../2161-oleh-olzhych-poet-iakyi-mav-stratyt.

² Бойко Ю. Олег Ольжич як поет // Ольжич О. Вибрані твори / [упоряд. О. Зінкевич; передм. Є. Сверстюка]. – К. : Смолоскип, 2007. – С. 524–525.

філософічно-точного призначення; форма – холодно відшліфована і достосована до думки настільки, що творила з нею таку ж однолиту цілість, як ціла духовна структура, політична витонченість і цілий стиль життя самого автора»³.

Як бачимо з наведених вище цитат, за життя друзі автора, а далі й дослідники його творчості акцентували увагу на виховному й ідеологічному аспекті віршів, адже митець був живим взірцем для цілої генерації. Його політична лірика – його заповіт українцям, який віддзеркалює систему цінностей і переконань автора.

Одним із наріжних каменів світобачення О. Ольжича є постійна висока вимогливість, яка має стати життєвою філософією, а не одноразовою акцією:

У змаганні із світом, у бою з самим собою,

Нам дано відділити зле й добре, мале і велике

І прославити вірність, невинність і жертву героя [ВТ, с. 64].

Він – людина чину, чесний і з собою, і з читачем, тому й не боїться бути відвертим, нетерпимим до нещирості й зрадофільства:

Товаришу, любий мій брате,

Дивися у вічі рабам.

Як будете так воювати, –

України не бачити вам [ВТ, с. 64].

І бачили очі дитячі твої,

Широкі і схожі на рану,

Як люди, що знали визвольні бої,

Улесливо кланялись пану.

І слухали уші, коли вчителі

Учили, нечесно-лукаві,

Лучити гонори своєї землі

І службу ворожій державі [ВТ, с. 67].

Державу не твориться в будучині,

Державу будується нині [ВТ, с. 72].

Автор наголошує, що обирати свій шлях нелегко, бо на шальках терезів може переважити не сумління, а вигоди, яких прагне людська природа (з-поміж спокус, що можуть стати на заваді названо й «*товні зрадливої знади прозорі озера науки, вина, поезії пінні каскади*» [ВТ, с. 69]):

За вступом твоїм тільки совість стає,

А проти – резон не єдиний:

Од роду бо ласе є тіло твоє

Вигоди, їди і родини [ВТ, с. 68].

Однак попри це, твердить Ольжич, вибір кожен робить сам:

Захочеш – і будеш. В людині, затаєм,

Лежить невідгадана сила.

Зрослась небезпека з відважним життям,

Як з тілом смертельного крила [ВТ, с. 69].

Як свідомий громадянин і науковець, він наполягає на тому, що не можна забувати гіркі уроки історії, бо неможливо творити нове без тяглості героїчних традицій, які дозволяли не лише жертвовно мріяти, а й творити будучність:

О, Націє, дужа і вічна, як Бог, –

Не це покоління холопів...

О, Націє, що над добро і над зло,

Над долю і ласку, і кару,

Хто, темний, не схилить поблідле чоло

³ Гординський В. Сфінкс чи історична постать // Ольжич О. Вибрані твори / [упоряд. О. Зінкевич; передм. Є. Сверстюка]. – К. : Смолоскип, 2007. – С. 569.

В сліпучому сьайві Базару? [ВТ, с. 74].

Патріота не лякає усвідомлення приреченості, його «сліпуча думка, наче лезо гостра», він наче сталь, криця, незламний і високий духом, ладний покласти усе на оltар майбутнього України, незважаючи на те що українська історія – це і є гігантомахія з кривавою циклічністю битв.

Жертовність для Ольжича абсолютно природна, глибоко усвідомлена, як неминучість, безстрашна й спокійна, сповнена рішучості й відваги. Вона змушує схилитися в пошані й захваті від героїзму поета, бо попри все він упевнений: «Мудрий в небі Бог. І серце людське – мужнє і велике» [ВТ, с. 91].

Аналізована поезія є потужним засобом духовного збагачення читачів за умови, що її прочитання буде спрямоване на розвиток здатності сприймати художній образ як певну узагальнену сутність, матеріалізований смисл, який виражає авторське світобачення, на розкриття естетичних засобів твору як носіїв морально-етичних цінностей.

Поезія О. Ольжича – широке поле для літератуно-критичних і філософських роздумів; вона інтелектуальна, непроста, сповнена гаслами. Може, тому для мене і вірші, і все життя цього Великого Українця викликають антично-українські паралелі й утілюються в перефразуванні: «Ave, Україно! Morituri te salutant!». Він ішов уперед, без страху смерті і з вірою у світле майбуття. Самозречений жертовний подвижник – такий мій Ольжич. А кожне нове прочитання його творів, переконаний, спонукатиме до дальших наукових пошуків.

Список використаних джерел

ВТ Ольжич О. Вибрані твори / [упоряд. О. Зінкевич; передм. Є. Сверстюка]. – К. : Смолоскип, 2007. – 664 с.

Валерий Халин

О. Ольжич – поэт подвига и самопожертвования

В статье рассмотрена проблема подвига, самопожертвования, морально-этических ценностей в поэзии О. Ольжича; выяснено, как художественные образы анализируемых произведений могут способствовать формированию духовных интересов, патриотических, моральных и этических убеждений в современном обществе.

Ключевые слова: поэзия, духовность, самопожертвование, художественный образ.

Valeriy Khalin

O. Olzhych - the poet of subscription and self assistance

The article deals with the problem of feat, self-sacrifice, moral and ethical values in the poetry of O. Olzhych; it is determined how artistic images of the analyzed works can raise the level of spiritual interests, contribute to the formation of patriotic, moral and ethical beliefs in modern society.

Key words: poetry, spirituality, self-sacrifice, artistic image.